Norræna
ráðherranefndin

**NORRÆN
SAMSTARFSÁÆTLUN
UM JAFNRÉTTISMÁL
2019–2022**

NORRÆN SAMSTARFSÁÆTLUN UM JAFNRÉTTISMÁL 2019–2022

PolitikNord 2019:702

ISBN 978-92-893-5922-1 (PRINT)

ISBN 978-92-893-5923-8 (PDF)

ISBN 978-92-893-5924-5 (EPUB)

<http://dx.doi.org/10.6027/PN2019-702>

© Norræna ráðherranefndin 2019

Umbrot: Louise Jeppesen

Kápu mynd: unspalsh.com

Prentun: Rosendahls

Printed in Denmark

Norrænt samstarf

Norræna samstarfið er eitt umfangsmesta svæðissamstarf í heimi. Að samstarfinu koma Danmörk, Finnland, Ísland, Noregur og Svíþjóð auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands.

Norræna samstarfið er pólitískt, efnahagslegt og menningarlegt og lætur muna um sig í evrópsku og alþjóðlegu samstarfi. Löndin stuðla sameiginlega að öflugum Norðurlöndum í öflugri Evrópu.

Með norrænu samstarfi er hagsmuna svæðisins gætt og norræn gildi eflað í hnatt-rænu samhengi. Sameiginleg gildi landanna styrkja stöðu Norðurlanda og skipa þeim meðal þeirra svæða í heiminum þar sem nýsköpun og samkeppnishæfni er mest.

Norræna ráðherranefndin

Nordens Hus

Ved Stranden 18

DK-1061 Kaupmannahöfn

www.norden.org

Hlaða niður og panta norræn rit: www.norden.org/nordpub

NORRÆN SAMSTARFSÁÆTLUN UM JAFNRÉTTISMÁL 2019–2022

EFNISYFIRLIT

FORMÁLI	5
INNGANGUR	6
STEFNUMARKANDI ÁHERSLUSVIÐ	11
1. Vinnumarkaður framtíðarinnar og hagvöxtur	12
2. Velferð, heilsa og lífsgæði	14
3. Völd og áhrif	18
4. Jafnréttisstarf með áherslu á karla og karlmennskuímyndir	20
FRAMKVÆMD	26

FORMÁLI

Norrænt jafnréttissamstarf á sér meira en 40 ára sögu og hefur borið góðan árangur. Norðurlönd eru meðal þeirra svæða heims þar sem mest jafnrétti ríkir og aukinn áhugi er á reynslu Norðurlandabjóða af jafnréttissamstarfinu.

Þrátt fyrir það standa löndin frammi fyrir ýmsum áskorunum í jafnréttismálum. Segja má að útbreiðsla MeToo-hreyfingarinnar á Norðurlöndum árið 2017 hafi verið kraftbirting þessara áskorana þar sem samfélagsþættir sem valda mismunun og ójöfn valdatengsl kynjanna fengu meiri umfjöllun en nokkru sinni fyrr, í fjölmiðlum og á vettvangi stjórnmalanna.

Kom þá greinilega í ljós að við verðum að takast á við þessi álitaefni ef við ætlum að búa okkur sjálfbæra framtíð. Þegar áskoranirnar urðu öllum ljósar fengum við tækifæri til að leysa úr þeim – í sameiningu. Með öflugu norrænu samstarfi getum við lært hvert af öðru og náð fram samlegðaráhrifum milli landanna. Gott norrænt jafnréttissamstarf hjálpar okkur að auka jafnrétti heima fyrir en festir einnig í sessi það álit umheimsins að Norðurlöndin séu forvígislönd á sviði jafnréttismála.

Í þessari samstarfsáætlun er lögð rík áhersla á að færni og reynsla kvenna og karla, stúlkna og drengja fái notið sín og að þeim séu tryggð tækifæri til að hafa áhrif. Helsta markmiðið er að takast á við áskoranir á skilvirkan og hnitmiðaðan hátt á fjórum meginsviðum. Þau eru vinnumarkaður framtíðarinnar og hagvöxtur; velferð, heilsa og lífsgæði; völd og áhrif; og jafnréttisstarf með áherslu á karla og karlmennskuímyndir. Ef við sameinum krafta okkur getum við náð þessum markmiðum.

Fyrir hönd jafnréttismálaráðherranna á Norðurlöndum,

Lena Hallengren,

ráðherra málefna barna, aldraðra og jafnréttis í Svíþjóð,
formennsku Svíþjóðar í Norrænu ráðherranefndinni 2018

INNGANGUR

ÁHERSLA Á JAFNRÉTTI Á SVÆÐINU

Samstarf Norðurlandanna auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands um jafnréttismál á með beinum og skilvirkum hætti að stuðla að því að fullt jafnrétti ríki á Norðurlöndunum. Norðurlöndin hafa náð góðum árangri í jafnréttismálum með lagasetningu og pólitískum aðgerðum. Eigi að síður eiga löndin langt í land með að tryggja öllum konum og körlum, stúlkum og drengjum jöfn völd, áhrif og tækifæri til að ráða eigin lífi og taka þátt í mótun samfélagsins í samræmi við fimmta heimsmarkmið Sameinuðu þjóðanna (SP).

Virk stefna í jafnréttismálum, sem gagnast ekki aðeins einstaklingum heldur samfélaginu öllu, er forsenda aukins jafnréttis. Hafa þarf í huga að konur og karlar, drengir og stúlkur eru ekki einsleitir hópar heldur geta ýmsir áhrifaþættir eins og efnahagslegur bakgrunnur, uppruni, starfsgeta, aldur, kynhneigð, kynvitund og kyngervi ráðið miklu um hvort jafnréttisstarfið reynist markvisst og árangursríkt. Hvað aldur snertir er jafnframt mikilvægt að gera sér glögga grein fyrir að áskoranir í jafnréttismálum eru mismunandi eftir æviskeiðum og geta verið aðrar hjá eldri aldurshópum en þeim sem yngri eru. Sjálfbærni til framtíðar er undir því komin að horft sé til færne og reynslu

kvenna og karla, stúlkna og drengja og að kynin njóti jafnra tækifæra til að hafa áhrif. Að því er stefnt í samstarfsáætlun Norðurlandanna um jafnréttismál fyrir tímabilið 2019–2022.

Meginmarkmiðið er að svæðisbundið jafnréttissamstarf verði skilvirkt, markvisst og árangursríkt í samræmi við framtíðarsýn fyrir norrænt samstarf frá árinu 2014. Áherslusvið norrænu samstarfsáætlunarinnar um jafnréttismál eru fjögur: Vinnumarkaður framtíðarinnar og hagvöxtur; velferð, heilsa og lífsgæði; völd og áhrif; og jafnréttisstarf með áherslu á karla og karlmennskuímyndir. Í samstarfsáætluninni er greint frá mikilvægustu viðfangsefnum og hvernig tekið verður á þeim. Verkefni sem ráðist verður í á gildistíma áætlunarinnar eiga að leiða til samfélagsbreytinga til langs tíma lítið. Norðurlöndin eiga áfram að vinna ötullega í þágu alls almennings og í anda heimsmarkmiða SP að því að vera það svæði heims þar sem mest jafnrétti ríkir.

Norðurlöndin standa frammi fyrir ýmsum áskorunum í jafnréttismálum. Það sást glöggst á hinni víðtæku #metoo-hreyfingu. Konur og stúlkur hafa sagt frá reynslu sinni af kynferðislegri áreitni, kynbundnu ofbeldi og annarri ótilhlýðilegri háttsemi og staðið sameiginlega að ákalli til að vekja athygli á vandanum og krefjast

MYND: UNSPLASH.COM

breytinga. Norðurlöndin þurfa að leggjast á eitt um að bregðast við þessu ákalli og tryggja aukið jafnrétti íbúanna á öllum sviðum mannlífsins.

Samfélag þar sem sjálfbærni, jafnrétti og lýðræði ríkir fæst ekki í einni atrennu heldur er langtímaverkefni. Norðurlöndin, Álandseyjar, Færeyjar og Grænland velja stundum ólíkar leiðir á sviði jafnréttismála. Fjölbreytnin er styrkur landanna. Í framtíðarsýn fyrir norrænt samstarf frá árinu 2014 er bent á kosti náins samstarfs við að takast á við sameiginlegar áskoranir á árangursríkan hátt. Áframhaldandi forysta Norðurlandanna á sviði jafnréttismála er háð markvissu og nánú samstarfi þar sem beitt er aðferðum sem gefið hafa góða raun í löndunum auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands.

Jafnréttisstarf sem snertir karla, drengi og staðalmyndir karlmennsku þarf að breytast. Ríkjandi karlmennsku myndir geta haft bæði jákvæð og neikvæð áhrif á karla og drengi. Til að auka jafnrétti er mikilvægt að rannsaka kynhlutverk karla við ýmsar aðstæður í samfélaginu, til að mynda á vinnumarkaði og heimili. Til að stemma stigu við stöðluðum kynjahugmyndum um konur og karla, stúlkur og drengi munu málefni sem varða kynjaímyndir, lífsskilyrði og ábyrgð drengja og karla öðlast skýrari sess í norrænu jafnréttissamstarfi.

Á gildistíma áætlunarinnar verður einnig tekist á við áskoranir og réttindi á sviði jafnréttismála sem með beinum hætti varða frumbyggja á Norðurlöndunum og á norðurskautssvæðinu. Miðlun þekkingar og reynslu á þessu sviði verður ofarlega á baugi og þverfaglegt stef í öllum aðgerðum samstarfsins. Samstarfi við Eystrasaltlöndin verður haldið áfram. Þá verður áfram unnið að því að mæta alþjóðlegum skuldbindingum í jafnréttismálum en í því efni má hagnast á samstarfi og þar er kvennanefnd Sameinuðu þjóðanna (CSW) mikilvægur vettvangur.

Samþætting kynja- og jafnréttissjónarmiða er forsenda þess að fullu jafnrétti verði náð á Norðurlöndunum og í norrænu samstarfi. Samþætting kynja- og jafnréttissjónarmiða á því einnig framvegis að vera helsta leiðin til að ná settum markmiðum. Þá er snar þáttur í framkvæmd samstarfsáætlunarinnar að byggja upp og efla samráð. Aukið samráð á að renna styrkari stoðum undir samstarf landanna í jafnréttismálum en jafnframt verður sífellt að leita nýrra og nýstárlegra leiða.

Samstarfsáætlun þessi var samþykkt hinn 1. nóvember 2018 og gildir frá 1. janúar 2019 til 31. desember 2022.

MYND: YADID LEVY

MYND: DALL JAKOB RITZAU SCANPIX

MYND: JØRGEN KIRK RITZAU SCANPIX

STEFNUMARKANDI ÁHERSLUSVIÐ

1. VINNUMARKAÐUR FRAMTÍÐARINNAR OG HAGVÖXTUR

Jafnréttismál og hagvöxtur tvinnast náið saman á Norðurlöndunum. Mikil atvinnuþátttaka kvenna og karla hefur skapað grundvöll fyrir sjálfbæran hagvöxt í löndunum og aðgerðir í jafnréttismálum eiga sinn þátt í að gera Norðurlöndin að einu sterkasta hagkerfi heims. Enn hvílir þó ábyrgð á heimili og uppeldi barna þyngra á konum en körlum og þær taka lengra fæðingarorlof en karlarnir. Auk þess vinna konur á Norðurlöndum frekar hlutastörf en karlar. Þetta hefur áhrif á stöðu kynjanna á vinnumarkaði og stendur í vegi fyrir framamöguleikum kvenna svo að eitthvað sé nefnt. Vinnumarkaðurinn á Norðurlöndum er sem fyrr kynskiptur, karlar og konur starfa í ólíkum atvinnugreinum og sinna ólíkum störfum, á ólíkum vettvangi og njóta ekki sömu launa. Jafnlaunamál eru enn ofarlega á baugi þrátt fyrir að ýmislegt hafi áunnist í þeim efnum. Starfsskilyrði eru einnig mismunandi eftir kynjum, uppruna og búsetu. Þá er enn verk að vinna hvað varðar atvinnuþátttöku kvenna af erlendum uppruna. Aðgerðir á þessu sviði tengjast heimsmarkmiðum SP um jafnrétti (5) og mannsæmandi atvinnutækifæri og hagvöxt (8).

Norðurlöndin auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands munu stefna að því að:

Konur og karlar njóti jafnra tækifæra á vinnumarkaði framtíðarinnar. Spornað verði gegn kynbundnu námsvali sem eykur hættu á kynskiptingu á vinnumarkaði.

Enn er kynskiptur vinnumarkaður áskorun á sviði jafnréttismála á Norðurlöndunum. Hlutfall kvenna með háskólamenntun er hærra en karla. Námsvalið er enn kynbundið eins og sést á kynskiptum vinnumarkaði. Kynhlutverk barna mótast á unga aldri og því er mikilvægt að samþætta kynja- og jafnréttissjónarmið starfi leikskóla og grunnskóla og veita öllum börnum jöfn tækifæri og skilyrði óháð kyni. Annar

brýnn þáttur í jafnréttisstarfi skóla er aðgangur að náms- og starfsráðgjöf sem byggist ekki á stöðluðum kynjaímyndum. Í því starfi er meðal annars mikilvægt að beina sjónum að störfum og atvinnugreinum sem verða áberandi á vinnumarkaði framtíðarinnar, svo sem upplýsingatækni og öðrum tæknigreinum og frumkvöðlastarfi því að þar eru konur í minnihluta.

Samstarf við forsjáraðila og foreldra, félagasamtök, æskulýðssamtök, sveitarfélög, landshlutasamtök og atvinnulífið er forsenda árangursríks jafnréttisstarfs á þessu sviði.

Norðurlöndin auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands munu stefna að því að:

Konur og karlar á Norðurlöndunum skipti með sér ólaunuðum umönnunarstörfum í þágu heimilis og barna. Þannig skapist jöfn tækifæri til atvinnuþátttöku og jafnréttis á vinnumarkaði framtíðarinnar.

Konur á Norðurlöndunum bera frekar en karlar ábyrgð á fjölskyldu og heimili. Sums staðar á Norðurlöndum er erfiðara fyrir karla en konur að taka fæðingarorlof eða orlof til að annast börn og aðstandendur. Konur á Norðurlöndunum vinna oftast hlutastörf en karlar og hefur það áhrif á efnahag kvenna, starfsframa og eftirlaun síðar á ævinni. Hlutfall kvenna í hlutastörfum

er hæst á Álandseyjum og í Færeyjum. Á sama tíma sýna rannsóknir að karlar á Norðurlöndum vilja vinna minna. Jafnari skipting ábyrgðar og vinnu, launaðrar sem ólaunaðrar, er lykilatriði til að jafnrétti náist. Skipting fæðingarorlofs er ein leið til að brjóta upp þetta mynstur. Þá skiptir máli að litið sé á karla sem mikilvægt hreyfiafl breytinga. Veigamikill þáttur í norræna velferðarlíkaninu er að finna lausnir sem gera foreldrum kleift að samræma vinnu og barnauppleði. Á hinn bóginn hefur ekki verið tekið tillit til þess að margir á fullorðinsaldri, trúlega einkum konur, annast einnig foreldra sína þegar aldurinn færist yfir þá. Ólaunuð umönnunarstörf eru úrlausnarefni framtíðarinnar.

2. VELFERÐ, HEILSA OG LÍFSGÆÐI

Allir eiga tilkall til bestu mögulegrar heilsu, líkamlegrar, andlegrar og félagslegrar, og aðgangs að heilbrigðisþjónustu, umönnun og almennri velferðarþjónustu. Jafn aðgangur karla og kvenna að hjúkrun og umönnun og réttur til heilbrigðis- og öldrunarþjónustu án mismununar eru mikilvægar forsendur virkrar þátttöku kynjanna jafnt í opinberu lífi sem einkalífi. Kynjameðvitaðar rannsóknir við þróun lyfja og forvarnir gegn geðrænum kvillum skipta jafnframt miklu máli. Kynbundinn munur er á heilsu fólks og heilbrigðis- og félagsþjónustu en einnig sjálfsákvörðunarrétti einstaklingsins yfir eigin líkama og rétti til lífs án kynferðislegrar áreitni, kynbundins ofbeldis og annarrar ótilhlýðilegrar háttsemi. Í heilbrigðis- og jafnréttismálum þarf enn fremur að taka tillit til sjónarmiða dreifbýlisins því að aðgangur að heilbrigðisþjónustu og opinberum stofnunum er mismunandi eftir búsetu. Aðgerðir á þessu sviði tengjast heimsmarkmiðum SP um heilbrigði (3) og jafnrétti (5).

Norðurlöndin auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands munu stefna að því að:

Konur og karlar hafi sama tilkall til góðrar heilsu, hjúkrunar og umönnunar og njóti jafnréttis varðandi heilbrigðis- og öldrunarþjónustu.

Ýmiss konar munur er á heilsu kynjanna á Norðurlöndunum. Almennt upplifa konur heilsufar sitt verra en karlar. Menntunarstig, námslengd og fötlun eru þættir sem hafa áhrif á hvernig kynin upplifa líðan sína. Geðrænin kvillar eru algengastir hjá ungum konum en sjálfsvíg algengari meðal karla. Kerfislægur kynjamunur er einnig fyrir hendi innan heilbrigðisþjónustunnar. Hann lýsir sér meðal annars í ávísunum á lyf en einnig í viðmóti, sjúkdómsgreiningu, meðferð og viðfangsefni rannsókna. Rannsóknir

varðandi sjúkdóma karla sýna að þeir leiti síður og seinna læknishjálpar en konur. Störf sem lúta að heilbrigði og lífsgæðum þarf að skoða með kynjagleraugum til að tryggja að allar konur og karlar, drengir og stúlkur hafi jöfn tækifæri til að njóta lífsins við góða heilsu.

Norðurlöndin auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands munu stefna að því að:

Konur og karlar, stúlkur og drengir hafi jöfn tækifæri á opinberum vettvangi og jafnan rétt til friðhelgi líkama síns. Spornað verði gegn kynferðislegri áreitni og annarri ótilhlýðilegri háttsemi, neikvæðri líkamsímynd og staðalmyndum kvenna og karla.

Metoo-hreyfingin hefur verið atkvæðamikil á Norðurlöndunum og ótal

konur og stúlkur stigið fram og greint frá kynferðislegri áreitni, kynbundnu ofbeldi og annarri ótilhlýðilegri háttsemi sem þær hafa orðið fyrir á öllum sviðum og stigum samfélagsins. Hér eru það umfram allt kynbundnar staðalmyndir sem hamla því að fullt jafnrétti náist í samfélaginu. Kynbundnar og staðlaðar birtingarmyndir kynjanna á opinberum vettvangi, einsleitar myndir af konum og körlum í fjölmiðlum, strangar kröfur til líkamlegs atgervis og útlits ásamt

hlutgervingu eru ástæður þess að fyrirmyndir, einkum ungs fólks, eru takmarkaðar. Sjálfsmyndin mótast af því hvernig kynin birtast í fjölmiðlum, menningu og samskiptum, ekki síst á samfélagsmiðlunum. Mikilvægt er að velta fyrir sér hvernig kynbundnum staðalmyndum í samfélaginu og hinum ýmsu atvinnugreinum er miðlað og hvernig þær skerpast. Einnig má velta fyrir sér hvernig atvinnurekendur fylgja eftir lögbundinni ábyrgð sinni um að

sporna við kynferðislegri áreitni og mismunun á vinnumarkaði. Aðgerðir á þessu sviði eru nátengdar kynlífs- og frjósemisheilbrigði og kynfrelsi, til að mynda sjálfsákvörðunarrétti yfir eigin líkama, kynhneigð og kynvitund. Vanlíðan ungs fólks sem fellur ekki að hefðbundnum hugmyndum um tvö kyn er algeng á Norðurlöndunum og kallar á viðbrögð. Samtök aðila vinnumarkaðarins og almenningur þurfa að taka höndum saman og koma með tillögur um hvernig hægt er að útrýma kynferðislegri áreitni á vinnustöðum á Norðurlöndunum. Þverfaglegt samstarf á sviði vinnu-, mennta-, félags- og heilbrigðismála er líklegast til árangurs í þessu sambandi.

Norðurlöndin auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands munu stefna að því að:

Kynbundið ofbeldi verði ekki liðið.

Þróaðar verði uppbyggilegar og árangursríkar aðferðir til að stöðva kynbundið ofbeldi á Norðurlöndum.

Kynbundið ofbeldi er brot á mannréttindum, ein birtingarmynd mismununar og skýr vísbending um áhrif sögulegra og ójafnra valdatengsla karla og kvenna. Slíkt

ofbeldi tekur til líkamlegs, andlegs og kynferðislegs ofbeldis í ýmsum myndum, nauðungarhjónaþanda, limlestinga á kynfærum kvenna, heiðurstengds ofbeldis og kúgunar auk mansals í kynferðislegum tilgangi. Kynbundið ofbeldi ógnar öryggi þolenda og er afar kostnaðarsamt fyrir samfélagið. Kynbundið ofbeldi í öllum myndum beinist einkum að konum og stúlkum en einnig körlum. Norðurlöndin þurfa að þróa uppbyggilegar og árangursríkar aðferðir til að fyrirbyggja kynbundið ofbeldi. Mikilvægur þáttur í því starfi er að hraða þróun forvarna og leggja aukna áherslu á gerandann. Leita þarf skilvirkari leiða til að miðla aðferðum og þekkingu, einnig varðandi hópa sem eru berskjaldaðir fyrir kynbundnu ofbeldi, til dæmis fólk með hreyfihömlun. Sérstakan gaum þarf að gefa frumbyggjum sem er hætt við kynbundnu ofbeldi og kúgun en það hefur meðal annars slæmar heilsufarslegar afleiðingar. Stjórnvöld, einkageirinn, fjölmiðlar og félagasamtök ættu að koma að því starfi. Vændi og mansal í kynferðislegum tilgangi er aðkallandi vandi og er mikilvægt að halda áfram samstarfi þar að lútandi, einkum við Eystrasaltsríkin.

3. VÖLD OG ÁHRIF

Norðurlöndin hafa löngum verið í fararbroddi við að auka þátttöku kvenna og jafna hlut kynjanna í stjórnmálum og víðar þar sem ákvarðanir eru teknar og farið er með vald. Þetta er árangur af meira en aldarlangri baráttu landanna fyrir auknum hlut kvenna bæði á vettvangi stjórnmála og utan hans. Þrátt fyrir það er völdum, ábyrgð og gæðum enn misskipt. Í samfélaginu fyrirfinnast enn þá öfl sem vinna gegn jafnrétti, bæði á alþjóðavísu og á Norðurlöndunum. Þegar svo er ástatt er brýnna en nokkru sinni fyrr að löndin haldi á lofti staðreyndum um hlutföll kynjanna á hinum ýmsum sviðum, svo sem í atvinnugreinum og stjórnsýslustigum, og læri hvert af annars reynslu. Fordómar, stöðluð kynhlutverk, kynjamismunun og óformleg kerfi mega ekki aftra því að konur og karlar njóti jafnra tækifæra til valda og áhrifa. Þessi áskorun er hnattræn og skilgreind í heimsmarkmiði SP um jafnrétti (5).

Norðurlöndin auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands munu stefna að því að:

Konur og karlar njóti jafnra tækifæra til að hafa áhrif og völd. Karlar og drengir verði hvattir til að taka þátt í að jafna skiptingu valds og auðs í samfélaginu.

Karlar eru í meirihluta í æðstu stöðum samfélagsins hvort sem um er að ræða stjórnmál, atvinnulíf, fjölmiðla eða menningu. Þetta ójafnvægi er ekki nýtt af nálinni. Kynbundin valddreifing á þessum sviðum gengur eins og rauður þráður í gegnum söguna. Jafnrétti mætir andstöðu bæði alþjóðlega og á Norðurlöndunum og birtist hún til að mynda í nafnlausri hatusorðræðu

sem oft er kynbundin og beinist iðulega gegn konum. Í þessu andrúmslofti er mikilvægara en nokkru sinni að löndin haldi staðreyndum um valdskipan á lofti og nýti sér reynslu hvert annars. Til að jafna tækifæri kynjanna til valda og áhrifa er mikilvægt að rannsaka, ræða og véfengja kynhlutverk og staðalmyndir karlmennsku og kvenleika. Árangurinn er undir því kominn að karlar og drengir taki þar fullan þátt. Mikilvægt er að bera saman reynslu af aðferðum og góðum starfsháttum á þessu sviði. Einnig skiptir máli að efla samráð um viðfangsefnið við önnur starfssvið ráðherranefndarinnar og breiðari hóp úr ýmsum starfsgreinum.

Norðurlöndin auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands munu stefna að því að: Jafnrétti aukist í valdastöðum með fjölgun kvenna í stjórnunarstöðum.

Jöfn kynjahlutföll í valdastöðum hafa löngum verið forgangsmál á Norðurlöndunum. Þrátt fyrir ýmsar ráðstafanir í þá veru er hlutur kvenna

enn þá lítil í forystusveit atvinnulífsins. Á Norðurlöndunum er að finna góð dæmi um hvernig skapa má konum tækifæri til að ná starfsframa á vinnumarkaði. Til að tryggja jafnrétti í forystu atvinnulífsins er afar mikilvægt að eiga samstarf við samtök aðila vinnumarkaðarins og efla samstarf við einkageirann.

MYND: STIG MARLON WESTON

4. JAFNRÉTTISSTARF MEÐ ÁHERSLU Á KARLA OG KARLMENNSKUÍMYNDIR

Í jafnréttisstefnu Norðurlandanna hefur um nokkra hríð verið lögð æ meiri áhersla á að hún eigi einnig við um karla. Hefur verið margítrekað að fullu jafnrétti verði aðeins náð með þátttöku karla en jafnréttisstarf sem snertir karlmenn og drengi hefur eigi að síður verið fyrirferðarlítið og tengst afmörkuðum verkefnum. Nú er nauðsynlegt að setja þessa vinnu í forgang og horfa lengra fram á veginn. Karlana þarf að hafa með og líta á þá sem mikilvæga aflvaka breytinga. Kynjaímyndir sem standa konum fyrir þrifum hafa einnig áhrif á stöðu karla. Með því að andæfa stöðluðum hugmyndum um kynhlutverk öðlast bæði kyn aukið frelsi og fleiri tækifæri. Breyttar ímyndir eru til hagsbóta fyrir einstaklinga jafnt sem samfélagið allt. Meðal annars er átt við aukið öryggi, bætta lýðheilsu, minna ofbeldi, betri námsárangur drengja, minni kynskiptingu á vinnumarkaði og nýliðun á breiðari grunni á opinberum vinnumarkaði.

Norðurlöndin auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands munu stefna að því að:

Virkja drengi og karla í jafnréttisstarfi og ögra hamlandi viðmiðum og kynbundnum staðalmyndum.

Karlar hafa meiri völd og áhrif en konur og eru eignameiri og tekjuhærri. Konur bera oftast meginábyrgð á ólaunuðum heimilis- og umönnunarstörfum. Karlar geta aftur á móti átt erfitt með að standa undir samfélagslegum kröfum um að vera sterkir og sjálfstæðir. Sem dæmi má nefna að karlar leita sér síður hjálpar eða læknisþjónustu en konur, einkum ef um er að ræða geðræna kvilla. Drengjum gengur verr í skóla og karlar beita frekar ofbeldi og verða oftast fyrir því. Til að ná árangri þarf meðal annars að flétta málefni karla og karlmennskuímyndir inn í jafnréttisstarf

sem fyrir er og kanna hvernig breyttar karlmennskuímyndir geta haft áhrif á kynin. Karlar og karlmennska þarfnast sérstakrar athugunar á sviði jafnréttismála án fyrirfram gefinna skoðana. Jafnframt þarf að sýna fram á og útskýra hvernig ríkjandi karlmennskuímyndir geta verið körlum og drengjum bæði til framdráttar og trafala. Aukinnar þekkingar er þörf um málefni tengd karlmennskuímyndum, körlum, drengjum og jafnrétti. Ekki síst á sviði stað- og svæðisbundinnar starfsemi skortir ítarlegar upplýsingar um aðferðir til að geta breytt karlmennskuímyndinni til lengri tíma litið. Sérstök áhersla verður því lögð á langtímaverkefni um eftirfarandi: Karla og menntun; karla og foreldrahlutverk; og rannsóknir og þekkingarsköpun.

MYND: RITZAU SCANPIX

OPIÐ OG SÝNILEGT SAMSTARF UM JAFNRÉTTISMÁL

Norðurlöndin sem heild og löndin hvert um sig njóta alþjóðlegrar viðurkenningar og norræna vörumerkið er vel þekkt. Vaxandi áhugi er á reynslu Norðurlandþjóðanna af því að byggja upp og þróa samfélög með mikilli framleiðni, jafnrétti, félagslegu öryggi og vistvænu umhverfi. Framtíðarsýn norræns samstarfs um opin Norðurlönd gengur út á að efla sameiginlegan styrk landanna á alþjóðavísu. Tilgangur norræns jafnréttissamstarfs er enn fremur að styðja alþjóðlegar skuldbindingar landanna og skapa samlegðaráhrif milli þeirra í jafnréttismálum.

Samstarf á grannsvæðum Norðurlandanna verður áfram ofarlega á baugi, meðal annars samstarfið við Eystrasaltsríkin. Jafnréttissamstarf Norðurlandanna og Eystrasaltsríkjanna byggist á samráði og jafnræði en grundvöllur þess er norrænn-baltneskur rammisamningur um jafnréttissamstarf frá árinu 2016 og viðmiðunarreglur Norrænu ráðherranefndarinnar um samstarf við Eistland, Lettland og Litáen.

Norrænt jafnréttisstarf á jafnframt að stuðla að áframhaldandi sjálfbærri þróun á norðurslóðum með því að halda jafnréttissjónarmiðum á lofti sem forsendu fyrir þeirri þróun. Sú viðleitni byggist á samstarfsáætlun Norrænu ráðherranefndarinnar um norðurskautssvæðið 2018–2021.

Kvennanefnd SP (CSW)

Norræna ráðherranefndin tekur þátt í fundum kvennanefndar Sameinuðu þjóðanna (CSW) í þeim tilgangi að vekja athygli á norrænu jafnréttissamstarfi og greiða fyrir gagnkvæmri upplýsingamiðlun um málefni sem hafa verið sett á oddinn. Þátttaka og aðgerðir á vettvangi kvennanefndarinnar eiga sem fyrr að stuðla að öflugum samskiptum og samræðu um norrænt jafnréttissamstarf og samstarfsverkefni líðandi stundar og hvernig það starf geti eflt jafnréttissamstarf á alþjóðavettvangi.

The Nordic Gender Effect at Work

Rétturinn til mannsæmandi starfsskilyrða og til jafnréttis eru brýn málefni á alþjóðavísu sem fjallað er um í heimsmarkmiðum SP. Forsætisráðherrar Norðurlandanna settu verkefnið *The Nordic Gender Effect at Work* (Norræn kynjaáhrif á vinnumarkaði) á laggirnar fyrir tímabilið 2017–2019 til að miðla reynslu Norðurlandanna á þessu sviði og stuðla að jafnrétti sem markmiði í sjálfu sér en einnig sem forsendu fyrir mannsæmandi starfsskilyrðum og hagvexti um heim allan. Verkefnið er unnið í samstarfi við Norrænu ráðherranefndina um vinnumál (MR-A). Boðskapur Norðurlandanna undir merkjum verkefnisins *The Nordic Gender Effect at Work* er að skipting fæðingarorlofs, aðgangur að góðri dagvistun sem allir hafa efni á,

sveigjanlegur vinnumarkaður og jafnrétti í stjórnunarstöðum séu forsendur farsælla og sjálfbærra samfélaga. Eigi að síður standa Norðurlöndin frammi fyrir áskorunum einmitt á þessum sviðum. Á gildistíma áætlunarinnar er stefnt að því að nýta samstarf, bandalög og samlegðaráhrif sem verkefnið hefur leitt til og kanna möguleika á frekari verkefnum og samstarfi.

ESB

Norrænt samstarf getur verið hentugur vettvangur til að afla og miðla þekkingu um og reynslu af helstu áætlunum Evrópusambandsins (ESB) og aðgerðum í jafnréttismálum svo að dæmi sé tekið. Norræna ráðherranefndin um jafnréttismál getur veitt norrænum hagsmunum brautargengi hjá ESB með því að halda uppi samnorrænni hagsmunagæslu.

SAMBÆTTING JAFNRÉTTISSJÓNARMÍÐA

Jafnrétti verður til á þeim vettvangi sem almennar ákvarðanir eru teknar, gæðum er skipt og föst viðmið sett. Því verður að horfa til jafnréttissjónarmiða í daglegu starfi og norrænu samstarfi almennt. Sambætting kynja- og jafnréttissjónarmiða er leið sem þróuð hefur verið til að vega á móti tilhneigingum til að sniðganga jafnréttismál. Í norrænu samstarfi er sambætting kynja- og jafnréttissjónarmiða forsenda þess að markmiðinu um fullt jafnrétti verði náð. Þess vegna eru kynja- og jafnréttissjónarmið rauður þráður í allri starfseminni. Í aðferðafræðinni felst einnig að jafnrétti er ekki aðeins á borði sérfræðinga heldur hvílir ábyrgðin á öllum sviðum, á öllum stjórnendum og starfsfólki. Því þurfa allir sem hlut eiga að máli að fá tækifæri til fræðslu

um mismunandi stöðu kvenna og karla og um áskoranir sem bregðast þarf við. Norrænu samstarfsráðherrarnir hafa ákveðið að öll samstarfssviðin eigi að setja sér jafnréttismarkmið og leggja áherslu á þau álitæfni sem við eiga á hverju sviði, sjá til þess að markmiðunum verði náð og gefa skýrslu um framvinduna. Sambættingin á að vera fólgin í því að sviðin taki mið af kynja- og jafnréttissjónarmiðum í öllum ákvörðunum sínum og aðgerðum. Grundvallaratriði varðandi sambættingu kynja- og jafnréttissjónarmiða er að mismunandi fagsvið vinni með jafnréttissviðinu. Jafnréttissviðið á áfram að styðja við þróun þessa starfs.

INNLEIÐINGARÁÆTLUN

Samstarfsáætlunin vísar veginn í starfsemi jafnréttissviðsins og í henni er greint frá helstu pólitísku forgangsmálunum. Samstarfið á að vera þróttmikið og nógu sveigjanlegt til að geta mætt þörfum landanna og úrlausnarefnum sem stjórnvöld á Norðurlöndunum sem og Álandseyjum, Færeyjum og Grænlandi standa frammi fyrir hverju sinni.

Jafnréttisstarfið á að byggjast á traustri þekkingu og staðreyndum, svo sem kyngreindum og aldursgreindum hagtölum, kynjarannsóknum, þekkingargrunni og góðri yfirsýn yfir málaflokkinn. Starfsaðferðirnar geta til dæmis falist í því að miðla góðum dæmum, skapa vettvang fyrir umræður og tengslanet á norrænum og alþjóðlegum vettvangi, hafa áhrif á skoðanamyndun, standa fyrir norrænum jafnréttisrannsóknum, gera yfirlit yfir rannsóknir og hafa samráð um löggjafarstarf í löndunum.

Á gildistíma áætlunarinnar gilda einnig önnur stjórnþæki Norrænu ráðherranefndarinnar um starfsemi jafnréttissviðsins. Þar má nefna framtíðarsýnina fyrir norrænt ríkisstjórnasamstarf *Saman erum við öflugri*, samstarfsáætlanir annarra fagsviða og formennskuáætlanir landanna.

Einkum ber að nefna þverfaglega stefnu í málafnum barna og ungmenna á Norðurlöndum sem gildir til ársins 2022. Í henni er kveðið á um að ráðherranefndin í heild leggi sig fram við að flétta réttindi barna og málefni ungmenna inn í starf sitt þannig að betur verði hugað að því sem börn og ungmenni hafa að segja. Enn fremur eru tilgreind þrjú stefnumótandi aðgerðasvið sem jafnréttissviðinu ber að hafa hliðsjón af í störfum sínum á gildistíma áætlunarinnar. Þau eru öflugur stuðningur við börn og ungmenni í áhættuhópum til að auka virkni þeirra í samfélaginu, áframhaldandi samstarf og stuðningur við félagasamtök og bætt þekkingarmiðlun og hæfnisaukandi aðgerðir.

Heimsmarkmið SP um sjálfbæra þróun eru einnig mjög mikilvæg jafnréttissviðinu á gildistíma áætlunarinnar og á það við um öll markmiðin sem felast í samþættingu kynja- og jafnréttissjónarmiða. Starfið á jafnréttissviði er sérlega mikilvægt og getur haft áhrif á framlag Norðurlandanna til eftirfylgni heimsmarkmiðanna enda telst jafnrétti forsenda sjálfbærrar þróunar.

SKIPULAG Á FAGSVIÐINU

Norræna ráðherranefndin um jafnréttismál (MR-JÄM)

Ráðherranefndin um jafnréttismál fer með æðsta ákvörðunarvald og stefnumótun norræns jafnréttissamstarfs. Nefndina skipa ráðherrar jafnréttismála Norðurlandanna og koma þeir saman einu sinni á ári að jafnaði. Ráðherrafundurinn á að vera vettvangur áhugaverðrar pólitískrar umræðu þar sem löndin bera saman reynslu sína og þróa samstarfið. Norðurlöndin skiptast á um að fara með formennsku í Norrænu ráðherranefndinni, eitt ár í senn.

Norræna embættismannanefndin um jafnréttismál (EK-JÄM)

Embættismannanefndin um jafnréttismál undirbýr mál fyrir ráðherranefndina og hrindir ákvörðunum hennar í framkvæmd. Nefndin getur tekið tilteknar ákvarðanir fyrir hönd ráðherranna. Embættismannanefndin ber einnig ábyrgð á inntaki og umsýslu jafnréttisstarfsins í nánu samstarfi við skrifstofu Norrænu ráðherranefndarinnar og Norrænu upplýsingaveituna um kynjafræði (NIKK). Formaður embættismannanefndarinnar stýrir starfi hennar.

Embættismannanefndin er jafnframt vettvangur fyrir miðlun þekkingar og reynslu sem getur verið innlegg í pólitíska stefnumótun í löndunum. Embættismannanefndin fylgir

framkvæmd samstarfsáætlunarinnar eftir og tekur við niðurstöðum verkefna sem unnin eru á vegum áætlunarinnar.

Norræna upplýsingaveitan um kynjafræði (NIKK)

Norræna upplýsingaveitan um kynjafræði, NIKK, er samstarfsstofnun ráðherranefndarinnar um jafnréttismál og hlutverk hennar er að framfylgja megin- og hlutamarkmiðum samstarfsáætlunarinnar. Samstarfsáætlunin er stjórnþæki og leiðbeinandi fyrir starfsemi og forgangsverkefni NIKK á gildistíma áætlunarinnar 2019–2022. Verkefni NIKK eru einkum að skapa þekkingu og miðla henni. Í því felst að:

- Halda til haga og miðla skipulega rannsóknarniðurstöðum, pólitískum ákvörðunum, þekkingu og framkvæmd verkefna út frá norrænu og þverfaglegu sjónarhorni til að framfylgja samstarfsáætluninni og stefnu Norðurlandanna í jafnréttismálum.
- Kynna störf ráðherranefndarinnar um jafnréttismál og vekja athygli á þeim á ýmsum vettvangi.
- Aðstoða ráðherranefndina, embættismannanefndina og formennskulandið með því að taka saman þekkingu og miðla henni í þágu starfsemi og verkefna sem njóta forgangs. Sá stuðningur getur falist í sérfræðiráðgjöf og miðlun reynslu sem og aðgangi að tengslaneti og samskiptaleiðum varðandi norrænt samstarf.

- Eiga frumkvæði að og annast verkefni sem snerta framkvæmd norrænna samstarfsáætlana, sviðsáætlana og framkvæmdaáætlana um jafnréttismál.
- Taka að sér verkefni sem heyra undir starfssvið upplýsingaveitunnar að beiðni annarra norrænna ráðherranefnda, að því tilskildu að fjármögnun fylgi og framkvæmdin samrýmist öðrum forgangsmálum í starfinu.
- Annast umsýslu Norræna jafnréttissjóðsins, styrkjaáætlunar ráðherranefndarinnar um jafnréttismál, í samræmi við reglur hans. NIKK ber einnig með forvirkum hætti að fylgjast reglulega með

framvindu sjóðsverkefna og hvernig þau geta stuðlað að eftirfylgni samstarfsáætlunarinnar.

MAT OG EFTIRFYLGNI

Ætlunin er að taka út verkefni og framkvæmd samstarfsáætlunarinnar á miðju tímabili, árið 2020, til þess að varpa ljósi á það sem betur má fara eða upplýsa um hugsanlegar breytingar á stefnumarkandi áherslusviðum með hliðsjón af markmiðssetningu áætlunarinnar. Þar að auki ber að leggja mat á framkvæmd áætlunarinnar í heild sinni á árinu 2022 í upplýsingaskyni fyrir næsta samstarfstímabil árin 2023–2026.

MYND: PONTUS HÖÖK

MYND: MAGNUS MØLLER RITZAU SCANPIX

Norræna ráðherranefndin
Nordens Hus
Ved Stranden 18
DK-1061 Kaupmannahöfn
www.norden.org

NORRÆN SAMSTARFSÁÆTLUN UM JAFNRÉTTISMÁL 2019–2022

Samstarf Norðurlandanna auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands um jafnréttismál á með beinum og skilvirkum hætti að stuðla að því að fullt jafnrétti ríki á Norðurlöndunum. Virk stefna í jafnréttismálum, sem gagnast ekki aðeins einstaklingum heldur samfélaginu öllu, er forsenda aukins jafnréttis. Sjálfbærni til framtíðar er undir því komin að horft sé til færni og reynslu kvenna og karla, stúlkna og drengja og að kynin njóti jafnra tækifæra til að hafa áhrif. Norræna samstarfsáætlunin um jafnréttismál árin 2019–2022 hefur að geyma fjögur stefnumarkandi áherslusvið, þ.e. vinnumarkað framtíðarinnar og hagvöxt; velferð, heilsu og lífsgæði; völd og áhrif; og jafnréttisstarf með áherslu á karla og karlmennskuímyndir. Áætlunin miðar einnig að opnu og sýnilegu samstarfi um jafnréttismál og gerir samþættingu kynja- og jafnréttissjónarmiða í Norrænu ráðherranefndinni hátt undir höfði.